

Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος

Του Βασιλείου Πλιώτα*
ΑΝΤΙΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

I. Εισαγωγή-Γενικά

Tο έτος 1954 ο αμερικανός γιατρός Joseph Marrey μεταμόσχευσε στην Βοστώνη με επιτυχία σε νεαρό άτομο νεφρό που πήρε από τον μονοωγενή δίδυμο αδερφό του. Το 1967 ο τολμηρός Νοτιοαφρικανός Christian Baarnard, στηριγμένος στις πειραματικές εργασίες του Shamway και των συνεργατών του, του Πανεπιστημίου Stanford της Καλιφόρνιας, μεταμόσχευσε για πρώτη φορά καρδιά σε άνθρωπο. Ήδη, είχε συντελεστεί επανάσταση στον τομέα μεταμοσχεύσεων της ιατρικής επιστήμης. Τα τελευταία 40 χρόνια, μετά από αλματώδη πρόοδο της ιατρικής, στον έλεγχο της ιστοσυμβατότητας και στα νέα ανοσοκατασταλτικά φάρμακα, η μεταμόσχευση οργάνων και ιστών σώματος καθιερώθηκε παγκοσμίως προσφέροντας καλύτερη ζωή και στις περισσότερες περιπτώσεις την ίδια την επιβίωση σε χιλιάδες ασθενείς.

II. Η έλλειψη οργάνων και ιστών σώματος ως αιτία της παράνομης διακίνησης - εμπορίας αυτών

Από τα πρώτα μάλιστα χρόνια τα προγράμματα μεταμοσχεύσεων είχαν ν' αντιμετωπίσουν το δυσάρεστο και οξύ πρόβλημα ελλείψεως οργάνων σώματος. Η προσφορά ουδέποτε υπήρξε ανάλογη της ζήτησης, καθώς είναι προφανές ότι η μεταμόσχευση δεν αποτελεί μόνο μία καθαρώς ιατρική πράξη, αφού συνδέονται μ' αυτήν πλήθος ερωτημάτων ηθικών και δεοντολογικών και άπτονται αυτής έννοιες πολύ λεπτές, όπως η ζωή, ο θάνατος, το ανθρώπινο αυτεξούσιο, με θεωρήσεις για όλα αυτά διάφορες από κοινωνία σε κοινωνία. Υπεισέρχονται ακόμη στην ιδέα της μεταμόσχευσης και οικονομικοί παράμετροι και ένα πολύπλευρο μίγμα πολιτιστικών, ιστορικών και κοινωνικών παραγόντων, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά των υπηρεσιών υγείας και τις οργανωτικές πτυχές του συστήματος δω-

ρεάς οργάνων κάθε χώρας.

Σύμφωνα με την υπ' αρ. 275 από 30.5.2007 ανακοίνωση της επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, λόγω αυτής της έλλειψης οργάνων, μόνο στην Ευρώπη σαράντα χιλιάδες (40.000) ασθενείς βρίσκονται σε καταλόγους αναμονής με ποσοστά θνησιμότητας, γι' αυτή την αναμονή, κυμαινόμενα από 15 έως 30%. Στην Ελλάδα το πρόβλημα είναι οξύτερο. Στους καταλόγους αυτούς οι χρόνοι αναμονής κυμαίνονται έως και έξι χρόνια. Στις 18.10.2007 ήταν εγγεγραμμένοι, 886 ασθενείς για νεφρικό μόσχευμα και 70 για υπατικό μόσχευμα και είχαν γίνει αντίστοιχες μεταμοσχεύσεις των οργάνων αυτών 141 και 26.

Πολλοί Έλληνες μεταμοσχεύονται στις ΗΠΑ, στη Γαλλία, άλλες χώρες της Ευρώπης, ακόμα και της Ασίας. Η επιτακτική ανάγκη ανεύρεσης οργάνων για μεταμόσχευση σε πρόσωπα που αντιμετωπίζουν σχετικό πρόβλημα υγείας

“ Η επιτακτική ανάγκη ανεύρεσης οργάνων για μεταμόσχευση σε πρόσωπα που αντιμετωπίζουν σχετικό πρόβλημα υγείας έγινε απαίτηση από μέρους τους και οδήγησε πολλές φορές στη λήψη του υλικού με τρόπους μη ηθικούς από ζώντες ή μη δότες ”

έγινε απαίτηση από μέρους τους και οδήγησε πολλές φορές στη λήψη του υλικού με τρόπους μη ηθικούς από ζώντες ή μη δότες.

Με δεδομένη την αναντιστοιχία της προσφοράς και της ζήτησης ήταν αναπόφευκτο να αναπτυχθούν φαινόμενα παράνομης διακίνησης και εμπορίας οργάνων από εγκληματικές οργανώσεις χωρίς πάντως, να έχουν δοθεί συγκεκριμένα αποδεικτικά και στατιστικά στοιχεία από τις συναφείς ποινικές διαδικασίες.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΙΟΜ), οργανωμένα δίκτυα οδηγούν

τα θύματα τους, κυρίως Κινέζους και Ινδούς, στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη μέσω της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, εκτός των άλλων και για αφαίρεση οργάνων τους, χρησιμοποιώντας ως προκάλυμμα μικρές

επιχειρήσεις-καταστήματα που στήνουν στην καρδιά της Βαλκανικής. Αντίστοιχες περιπτώσεις εμπορίας οργάνων έχουν καταγραφεί και στην γειτονική FYROM με θύματα από την κοινότητα των Ρομ. Το φαινόμενο, υποστηρίζει ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, δεν είναι πρόσφατο, αλλά ξεκίνησε ήδη από τις αρχές του '80.

Κατά τη δεκαετία του 1980 οι ειδικοί άρχισαν να παρατηρούν μία περίεργη μετακίνηση ανθρώπων που έγινε γνωστή ως «μεταμοσχευτικός τουρισμός». Πλούσιοι Ασιάτες άρχισαν να ταξιδεύουν στην Ινδία και σε άλλες περιοχές της Νοτιοανατολικής Ασίας, προκειμένου να αγοράσουν και να δεχτούν από φτωχούς δότες μοσχεύματα. Ιδιαίτερα κερδοφόρα είναι η επιχείρηση εμπορίας για ιατρικά πειράματα και μεταμοσχεύσεις από κυκλώματα που δρουν στη Ρωσία, τη Λατινική Αμερική, την Κίνα και την Ινδία, με αγοραστές οργάνων από προηγμένες χώρες κυρίως της Ευρώπης.

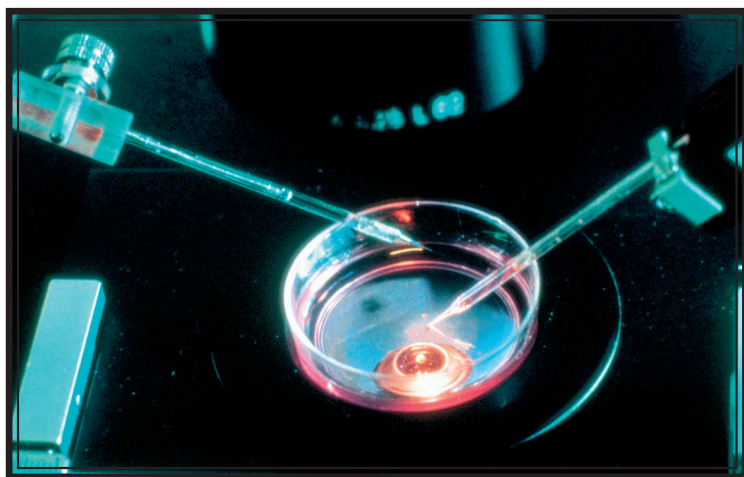
Το έτος 2000 ξέσπασε σκάνδαλο στην Μ. Βρετανία, όταν διαπιστώθηκε ότι Ολλανδός γιατρός, για επτά ολόκληρα χρόνια, έκλεβε κυριολεκτικά, χωρίς τη συναίνεση των γονέων τους, καρδιές και άλλα όργανα παιδιών που είχαν πεθάνει σε νοσοκομείο του Liverpool. Το έτος 2001, σε επιτροπή του Κοινοβουλίου της Ιταλίας που ασχολήθηκε με θέμα τους λαθρομετανάστες, ο Ιταλός εισαγγελέας της Τεργέστης Νικόλα Γκάτσε, μετέφερε τη διαπίστωση που είχε αποκομίσει από τις ανακρίσεις που είχε διενεργήσει, σύμφωνα με αυτήν, μέσω Σλοβενίας, εξαντλημένοι από τις ταλαιπωρίες μετανάστες, πολλοί από τους οποίους είχαν περιορισμένες διανοητικές ικανότητες, κατέληγαν σε ευρωπαϊκές ιδιωτικές κλινικές, στις οποίες αφαιρούνταν όργανα ή ιστοί τους.

Στην Ελλάδα δημοσιεύματα εφημερίδων του έτους 2003 για εμφάνιση ατόμων που προσέφεραν όργανα δεν επαληθεύτηκαν. Επρόκειτο μάλλον για πράξεις απόπειρας απάτης.

Για τις αρμόδιες αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως προκύπτει από την μνημονευθείσα από 30.5.2007 ανακοίνωση της επιτροπής, το εμπόριο οργάνων παραμένει σε σχετικά χαμηλή κλίμακα στην Ευρώπη. Το πρόβλημα όμως διεθνώς προκαλεί σοβαρές πολιτικές και ηθικές ανησυχίες. Οι ομάδες που πληττονται από τις οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις στη μεγάλη πλειονότητα τους είναι οι αποκαλούμενες κοινωνικά ευάλωτες που αντιμετωπίζουν ακραίες συνθήκες φτώχειας και εμφανίζουν κλίμα μετανάστευσης.

III. Νομοθετικές προβλέψεις σε υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο για αντιμετώπιση του προβλήματος

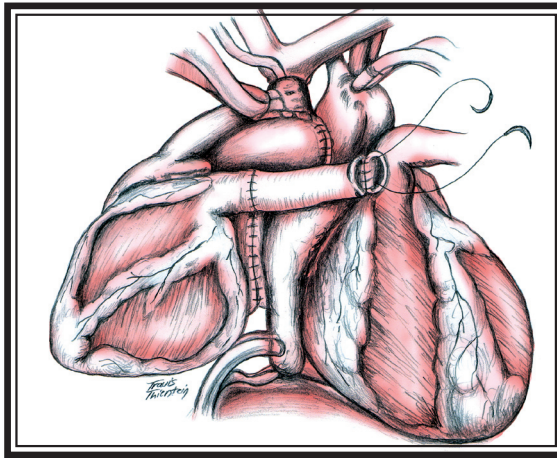
Η εμπορία και παράνομη διακίνηση οργάνων και

ιστών σώματος πέραν από τον καθαυτό τους απεχθή, ηθικά και κοινωνικά, χαρακτήρα, συνιστούν σοβαρή καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Προσβάλλει η εμπορία και διακίνηση την προσωπική ελευθερία, την σωματική ακεραιότητα, πολλές φορές την ίδια την ανθρώπινη ζωή, καταρρακώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και προξενεί βαριές ψυχικές και σωματικές βλάβες στα θύματα και τείνει να κλονίσει την εμπιστοσύνη του κοινού στα πλαίσια των εθνικών συστημάτων μεταμοσχεύσεων. Ενέχει ακόμη κίνδυνο για τη δημόσια υγεία και την ατομική υγιεινή των ληπτών από έλλειψη της απαιτούμενης άρτιας υλικοτεχνικής υποδομής και του υψηλού επιπέδου ιατρικής παρέμβασης που απαιτείται για τη διατηρησιμότητα, τον έλεγχο του μοσχεύματος και την μεταφορά αυτού στο σώμα του λήπτη.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης με την 78/29 απόφαση του έτους 1978, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών, διακήρυξε ότι καμία ανθρώπινη ουσία δεν μπορεί να προσφερθεί έναντι κέρδους. Η διακήρυξη αυτή επιβεβαιώθηκε στην 3η σύνοδο των Ευρωπαϊκών Υπουργών Υγείας που συνήλθε στο Παρίσι στις 16-17 Νοεμβρίου 1987, στην τελική δήλωση της οποίας τονίστηκε ότι ένα ανθρώπινο όργανο δεν πρέπει να προσφέρεται έναντι κέρδους από οποιονδήποτε οργανισμό ανταλλαγής οργάνων, κέντρο αποθήκευσης οργάνων ή οποιονδήποτε άλλο οργανισμό και ιδιώτη.

Εξαιρετική, στη συμβολή για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπινων οργάνων και ιστών και γενικότερα της εμπορευματοποίησης σώματος και των μερών του, αποτελεί η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την βιοϊατρική, που συνάφθηκε στο Οβιέδο στις 4.4.1997 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 1999. Με το άρθρο 21 της σύμβασης απαγορεύεται απολύτως η άντληση κέρδους από το ανθρώπινο σώμα και τα μέρη του, ενώ με το άρθρο 25 υποχρεώνονται τα υπογράφοντα κράτη να μεριμνήσουν για την πρόβλεψη -όχι κατ' ανάγκη ποινικών-κυρώσεων

εναντίον όσων παραβαίνουν τις διατάξεις της σύμβασης αυτής. Με πρόσθετο πρωτόκολλο, που προσαρτήθηκε στη σύμβαση, καθιερώνεται απαγόρευση διαφήμισης της ανάγκης ή διαθεσιμότητας οργάνων ή ιστών. Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε από την χώρα μας με το Ν 2169/1998.

Το συμπληρωματικό πρωτόκολλο στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διακρατικού εγκλήματος περιλαμβάνει την αφαίρεση ανθρωπίνων οργάνων στον ορισμό της εκμετάλλευσης, η οποία χαρακτηρίζει την εμπορία ανθρωπίνων. Το πρωτόκολλο αυτό συνιστά αποφασιστικό βήμα προς τη διεθνή συνεργασία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων. Ακόμη η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ) επανειλημμένα καταδίκασε την παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρωπίνων οργάνων. Με την απόφαση της Συνέλευσης Μαΐου 1989, αφού καταδίκασε αυτή την εμπορία, κάλεσε τους εθνικούς νομοθέτες να εντείνουν τις σχετικές τους προσπάθειες.

Σε εθνικό επίπεδο, ενδιαφέρουσες σχετικά με την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας οργάνων και ιστών σώματος, είναι οι διατάξεις του Ν 2737/99 περί μεταμοσχεύσεων, του άρθρου 323Α του ΠΚ, του άρθρου 32 παρ.2 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας(Ν 3418/2005), του άρθρου 10 παρ. 2 του Ν 3251/2004 που αναφέρεται 3386/2005 και του ΠΔ 233/2003.

Με το Ν 2737/1999, που αναφέρεται στις περιπτώσεις που η εμπορία οργάνων δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με την εμπορία των ίδιων των ανθρώπων, αποκλείονται οι μεταμοσχεύσεις ανθρωπίνων οργάνων και ιστών για ερευνητικούς σκοπούς, έστω και από νεκρό δότη, περίπτωση που ήταν επιτρεπτή από το προηγούμενο νομικό καθεστώς (άρθρο 1 παρ. 1 και 7 παρ. 1 Ν 1383/1983) και προβλέπεται πλέον ότι μεταμοσχεύσεις γίνονται μόνο για θεραπευτικούς σκοπούς κατά τους όρους και τη διαδικασία του νόμου αυτού (άρθρο 1). Με το νόμο εξασφαλίζεται η ηθική και καθαρότητα της ιδέας των μεταμοσχεύσεων αφού καθίστανται αξιόποινες οι περιπτώσεις συνομολόγησης ή λήψης ανταλλάγματος με σκοπό την μεταμόσχευση, δημόσιας προσφοράς μοσχεύματος με αντάλλαγμα, συνομολόγησης ή λήψης ανταλλάγματος για μεσολάβηση σε αφαίρεση οργάνων και ιστών άλλου για μεταμόσχευση και

“ **Οι δημόσιοι χώροι δημιουργούν διανθρώπινες σχέσεις και συνείδηση πόλης (με ειδικές αξίες και στάσεις) και διαμορφώνουν την κουλτούρα της πόλης** ”

της με αντάλλαγμα λήψης ή προσφοράς για λήψη ανθρωπίνων ιστών και οργάνων. Γίνεται έτσι εναρμόνιση με τη ρήτρα του άρθρο 21 της σύμβασης του Οβιέδο, σύμφωνα με την οποία το «ανθρώπινο σώμα και τα τμήματά του δεν αποτελούν ως τέτοια πηγή οικονομικού οφέλους».

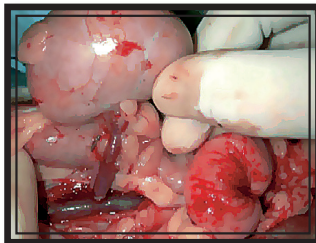
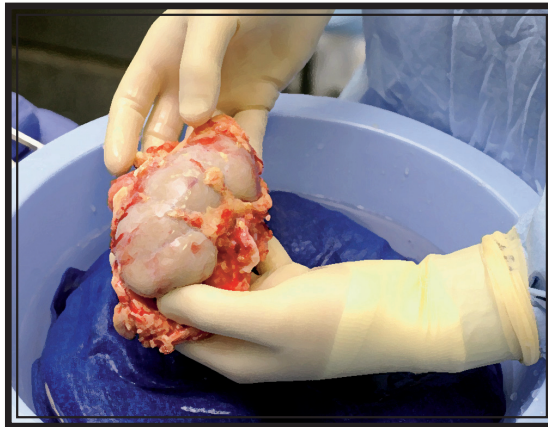
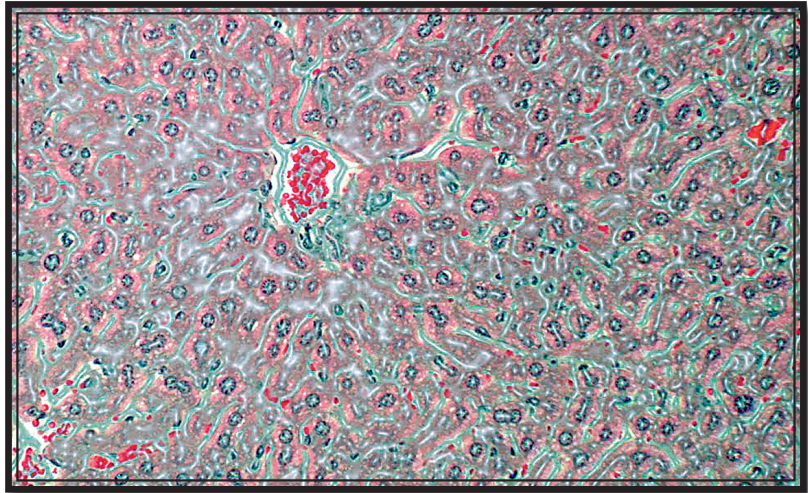
Με τα άρθρο 323Α ΠΚ, που προστέθηκε με το άρθρο 1 Ν 3064/2002, αντιμετωπίζεται η παράνομη εμπορία ανθρώπων για αφαίρεση οργάνων του σώματος τους ως ειδικότερη μορφή της εμπορίας ανθρώπων, διωκόμενη σε βαθμό κακούργηματος.

Κατά την πρόβλεψη της διατάξεως, τιμωρείται, εκτός άλλων, όποιος χρησιμοποιώντας εξαναγκαστικά μέτρα, την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας, προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος του καθώς και όποιος για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό αποσπά τη συναίνεση προσώπου με χρήση απειλών ή το παρασύρει εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων. Το άρθρο 323Α ΠΚ αναφέρεται αποκλειστικά σε όργανα χωρίς να γίνεται λόγος σε ιστούς, για τους οποίους γίνεται συστηματική αναφορά στο Ν 2737/1999 περί μεταμοσχεύσεων. Έτσι ανέκυψε θέμα αν στα όργανα, κατά την έννοια του άρθρου 323Α περιλαμβάνονται και οι ιστοί. Κατά την άποψη της καθηγήτριας Συμεωνίδη-Καστανίδη (ΠοινΔικ 2003,304 επ.) απαιτείται ρύθμιση διορθωτική στο άρθρο 323Α, ώστε να γίνεται μνεία και των ιστών, αφού δεν δικαιολογείται η παράλειψή τους, ενώ κατά την άποψη του Χρήστου Λινιέρη, σελ. 136 στο σύγγραμμα του «το ποινικό δίκαιο μεταμοσχεύσεων», ο νομοθέτης, στην περίπτωση του άρθρου 323Α, επεδίωξε την αντιμετώπιση του φαι-

νομένου της εμπορίας ανθρώπων προς αφαίρεση οποιουδήποτε μέρος του σώματος τους, (άρα και των ιστών), χρησιμοποιώντας τον όρο «αφαίρεση οργάνων» με την καθομιλούμενη έννοια του και όχι με την επιστημονική αυστηρότητα και σαφήνεια και αφού το προστατευόμενο έννομο αγαθό στο άρθρο 323Α ΠΚ είναι η προσωπική ελευθερία, δεν έχει σημασία, αν ο δράστης έχει σκοπό την αφαίρεση οργάνου ή ιστού. Καθώς δε η τέλεση του εγκλήματος είναι έργο σχεδόν αποκλειστικά οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, εύστοχα με το άρθρο 11 ιδίου νόμου, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων για αφαίρεση οργάνων τους υπήχθη τόσο στα εγκλήματα του άρθρου 8 ΠΚ, για τα οποία ισχύει η αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης, επιδεικνύοντας έτσι η ελληνική πολιτεία την αναγκαία αλληλεγγύη στη καταπολέμηση του εγκλήματος, όσο και στα εγκλήματα, πρώτον του άρθρου 187 ΠΚ, ώστε, συντρεχόντων των όρων περί εγκληματικής οργάνωσης, να τυγχάνει εφαρμογής και η τελευταία διάταξη σε αληθινή συρροή με την εμπορία ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων τους καθώς και οι δικονομικές διατάξεις για την διακρίβωση της συγκρότησης εγκληματικής οργάνωσης και δεύτερον, υπήχθη, στη διάταξη του άρθρου 1 Ν 2331/95, όπως ισχύει, που αναφέρεται στη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, στην περίπτωση που ο δράστης επιδιώκει τη συγκάλυψη της παράνομης προέλευσης της περιουσίας από την εμπορία ανθρώπων για αφαίρεση οργάνων με επακόλουθο και στην περίπτωση αυτή τη βεβαρημένη ποινική θέση του υπαιτίου και την ευχέρεια συλλογής αποδεικτικών στοιχείων. Στον τελευταίο νόμο, αντιθέτως, δεν υπάγονται οι εγκληματικές δραστηριότητες του νόμου περί μεταμοσχεύσεων.

Σε ανάλογο πνεύμα κινείται και η διάταξη του άρθρου 32 παρ. 2 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας (Ν 3418/2005), που ορίζει ότι ο γιατρός δεν παρέχει τις υπηρεσίες του εάν η μεταμόσχευση γίνεται ή επιχειρείται να γίνει με οποιοδήποτε αντάλλαγμα ή υποκρύπτει κάτι τέτοιο.

Με τις διατάξεις των άρθρων 46-52 του Ν 3386/2005 και το ΠΔ 233/2003 παρέχεται στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων για αφαίρεση οργάνων, όπως και στα θύμα-

τα των λοιπών μορφών εμπορίας ανθρώπων, προστασία και συνδρομή για απόβλυνση των συνεπειών της εμπορίας, που περιλαμβάνουν, εκτός άλλων, την χορήγηση και ανανέωση διαμονής, εφόσον πρόκειται για υπηκόους τρίτων χωρών, περίθαλψη, πρόσβαση σε δημόσια εκπαίδευση κ.λπ.

Τέλος, ιδιαίτερος επισημαίνεται στο σημείο αυτό και η προέχουσα σημασία που αποδίδει η ΕΕ στην εμπορία οργάνων και ιστών σώματος, συμπεριλαμβάνοντας αυτήν την πράξη στον κατάλογο των αδικημάτων της απόφασης-πλαίσου για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, για τα οποία, κατά την εκτέλεση του εντάλματος, καταργείται ο έλεγχος του διττού αξιοποιήσιμου. Η σχετική διάταξη έχει περιληφθεί στο άρθρο 10 παρ. 2 του Ν 3251/2004, με το οποίο θεσμοθετή-

θηκε στο ελληνικό δίκαιο το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

IV. Διαποτώσεις - κατεύθυνση καταπολέμησης

Η παράνομη εμπορία και διακίνηση οργάνων και ιστών σώματος είναι σύνθετο πρόβλημα που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μεμονωμένα από τα κράτη, αλλά με ολοκληρωμένη προσέγγιση, συνεργασία και αντίδραση των αρμοδίων αρχών των περισσότερων κρατών.

Η μείωση της έντασης του προβλήματος μπορεί να γίνει, πρωτίτως με αύξηση στους δότες οργάνων μέσα από την ανάδειξη και καταξίωση του θεσμού των μεταμοσχεύσεων, αλλά και με ισχυροποίηση των κοινωνικά ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων, στις οποίες βρίσκεται πρόσφορο έδαφος για δράση το οργανωμένο έγκλημα.]

* Από το βιβλίο Ποινικό Δίκαιο Σήμερα εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.